

Wolfgang Streeck ja talouspolitiikan pakot

Lauri Holappa, VTM, väitöskirjatutkija, Helsingin yliopisto, politiikan ja talouden tutkimuksen laitos

Wolfgang Streeck esittää teoksessaan *Ostettua aikaa* (2015 [2012]), että demokraattisen kapitalismin aikakausi on päättymässä. Hänen mukaansa länsimaissa eletään jo ostetulla ajalla, eli demokraattisen kapitalismin rakenteita pidetään keinotekoisesti pystyssä. Streeckin mielestä väistämättömän tuloa vain lykätään.

Streeck sijoittaa argumenttinsa osaksi yhteiskuntatieteiden kriittistä traditiota. Kirja alkaakin laajahkolla keskustelulla Theodor Adornon sekä Frankfurtin koulukunnan merkityksestä. Streeckin emansipatoriset pyrkimykset tulevat eksplisiittisesti esille läpi kirjan. Streeckin ilmeisenä pyrkimyksenä on siis osoittaa, että laajamittaisen demokratian ja kapitalismin yhdistäminen ei ole enää mahdollista.

Yksityiskohtaisempi tarkastelu kuitenkin osoittaa, että Streeck päätyy teoksessaan monelta osin esittämään demokraattisen päätöksenteon tilan jopa epärealistisen kapeana. Tämä johtuu ennen kaikkea siitä, että Streeck – joko passiivisesti tai aktiivisesti – hyväksyy huomattavan osan ortodoksisen talousteorian premisseistä, joiden perusteella demokraattisen kapitalismin instituutiot näyttäytyvät kestävämminä.

Esittelen aluksi yksityiskohtaisemmin Streeckin argumentin demokraattisen kapitalismin kriisistä. Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan Streeckin teorian taustalla vaikuttavia oletuksia. Lopuksi yhdistän Streeckin laajempaan poliittisen talouden tutkimuksen traditioon ja vedän keskustelun yhteen.

I

Demokraattisella kapitalismilla Streeck viittaa toisen maailmansodan jälkeen syntyneeseen niin sanottuun keynesiläiseen hyvinvointivaltiomalliin. Keynesiläinen kompromissi mahdollisti demokraattisen päätöksenteon ulottamisen jossain määrin myös talouden alueelle, mikä oli huomattava poikkeus toista maailmansotaa edeltäneestä *laissez-faire* -mallista. Käytännössä tämä tarkoitti esimerkiksi taloudellisen kehityksen ohjaamista julkisilla investoinneilla, ihmisten toimeentulon erottamista markkinoista ja useiden elämänalueiden dekommodifikaatiota.

Streeck (2015 [2012], 73–122) esittää analyysinsä demokraattisen kapitalismin kriisistä kirjansa toisessa osassa. Sama argumentti on esitetty yksityiskohtaisemmin myös Streeckin artikkeleissa teoksessa *Politics in the Age of Austerity* (Schäfer & Streeck 2013, Streeck & Mertens 2013, Streeck 2013).

Streeckin mukaan demokraattisen kapitalismin kriisi kytkeytyy konkreettisesti julkisen sektorin velkaantumisasasteen kasvuun kaikkialla länsimaissa 1980-luvulta lähtien. Velkaantumisasasteiden kasvamista selittäessään Streeck turvautuu poliittisen talouden tutkija Paul Piersoniin (2001a, 2001b). Piersonin mukaan julkisten velkaantumisasasteiden kasvu johtuu hyvinvointivaltioiden ”kypsymisestä” (eli palvelu- ja tukijärjestelmien laajentumisesta), väestön ikääntymisestä ja heikentyneestä talouskasvusta. Piersonin esittämien argumenttien lisäksi Streeck korostaa myös valtioiden verotuskyvyn heikentymistä globalisaation paineissa.

Nämä fundamentaaliset tekijät johtavat Streeckin mukaan väistämättä hyvinvointijärjestelmien ja keynesiläisen investointipolitiikan alasajoon, eli demokraattisen kapitalismin kriisiin. Kriisiä on Streeckin mielestä onnistuttu lykkäämään pitkään pitämällä vanhoja rakenteita pystyssä julkisella velalla. Viimeistään eurokriisi on kuitenkin Streeckin mielestä osoittanut, että valtioiden kyky ostaa aikaa velkaantumalla alkaa loppua. Julkisen velan aiheuttaman korkorasituksen käydessä sietämättömäksi valtiot lopulta pakotetaan pysyvän talouskurin tielle.

II

Streeckin analyysin keskeisin ongelma on siinä, että se ei tee minkäänlaista erottelua rahapoliittisesti suvereenien ja rahapoliittisesti suvereniteetistaan luopuneiden valtioiden välille. Rahapoliittisesti suvereenilla valtiolla tarkoitetaan valtiota, jolla on oma keskuspankki, joka laskee liikkeelle oman valuuttansa ja joka käyttää kelluvaa valuuttakurssia (esim. Wray 2012). Jos valtio on rahapoliittisesti suvereeni, se ei ole riippuvainen globaalien luotto-markkinoiden sitä kohtaan tuntemasta luottamuksesta. Toisin sanoen rahapoliittisesti suvereenit valtiot voivat itse hallita velkakirjojensa korkotasoa, jolloin niillä ei ole todellista tulo rajoitetta.

Tämä johtuu yksinkertaisesti siitä, että rahapoliittisesti suvereenit valtiot voivat halutessaan milloin tahansa rahoittaa kulutustaan keskuspankki-luotoilla. Tämäkin vaihtoehto tosin näyttäytyy ainoastaan näennäisenä, jos julkisen kulutuksen rahoittamisen suoraan keskuspankista oletetaan johtavan hyperinflaatioon, kuten ortodoksisessa talousteoriassa yleisesti oletetaan (ks. Burda & Wyplosz 2013, 222). Streeck ei yhdessäkään tekstissä asetu suoraan tämän tulkinnan kannalle, mutta loogisesti ottaen hänen täytyy hyväksyä näkemys suoran keskuspankkirahoituksen turmiollisuudesta.¹ Muussa tapauksessa hänen teoriasa demokraattisen kapitalismin kriisistä ei olisi mielekäs.

Ortodoksisen hyperinflaatiotarinan mukaan raha on pitkällä aikavälillä neutraalia, joten kokonaisrahamäärän kasvu johtaa silloin ainoastaan inflaation kiihtymiseen. Jälkikeynesiläisen teorian mukaan taas kierrossa olevan rahan määrän kasvu saattaa johtaa merkittävästi kiihtyvään inflaatioon ainoastaan täystyöllisyydessä tai lähellä sitä.² Tämä johtuu siitä, että julkisen kulutuksen lisääminen keskuspankkiluototuksen turvin kasvattaa kokonaiskysyntää. Kokonaiskysynnän kasvu taas johtaa normaalioloissa ensisijaisesti tuotannon laajentamiseen ja työllisyyden parantumiseen. Jos kysyntästimulaatiota jatketaan täystyöllisyyden saavuttamisen jälkeenkin, se tietenkin johtaa vain hintojen nousuun. Jälkikeynesiläisen teorian mukaan näin ei kuitenkaan käy normaalioloissa.

Näin ollen velkaantumisasteiden kasvu johtaa Streeckin pelkäämään luotto-markkinoiden vallan lisääntymiseen rahapoliittisesti suvereenien valtioiden tapauksessa vain, jos uskomme ortodoksisen talousteorian tulkintaan rahan

neutraliteetista. Streeckin argumentin kannalta tämä on ongelmallista kahdella tavalla.

Ensinnäkin ortodoksisen talusteorian ajatus rahan neutraliteetista on epärealistinen. Se on mahdollinen vain, jos kokonaiskysynnällä ei ole reaali-taloudellista merkitystä pitkällä aikavälillä, eli niin sanottu Sayn laki pätee. Tämä taas edellyttää joko niin sanotun korkomekanismin tai varallisuusvaikutuksen pätevän.

Korkomekanismilla tarkoitetaan ajatusta, jonka mukaan julkisen kulu-tuksen kasvu johtaa automaattisesti korkotason nousuun eikä siten (ainakaan täysimääräisesti) johda talouskasvun ja työllisyyden parantumiseen. Korko-mekanismi kuitenkin edellyttää rahan tarjonnan kuvaamista eksogeeniseksi, mikä on yksiselitteisesti virheellistä. (Ahokas & Holappa 2014, 263–264.)

Varallisuusvaikutuksella taas tarkoitetaan ajatusta, jonka mukaan deflaatio parantaa rahan ostovoimaa ja siten automaattisesti tasapainottaa talouden. Velkarahan varaan rakentuneessa modernissa talousjärjestelmässä deflaatio on kuitenkin merkittävä makrotaloudellinen ongelma, koska se vaikeuttaa veloista selviämistä ja pakottaa yksityisen sektorin välttämään velkarahan varassa tehtäviä investointeja. (Ahokas & Holappa 2014, 264–265.)

III

Toiseksi sitoutuminen ortodoksiseen talusteoriaan on Streeckin argu-mentin kannalta kohtalokasta myös kriittisen tiedonintressin kannalta. Jos Streeckin tavoitteena on paljastaa, että demokraattisen kapitalismin aikakausi on päättymässä ja edessä on ajautuminen pysyvän talouskurin aikakaudelle, on ongelmallista perustaa argumentti keskeisesti talouskuria legitimoivan talusteoreettisen tradition varaan. Vaikuttaa siltä, että lopulta Streeckin oma teoretisointi kapitalismin eri aikakausista jää hänen kokonaisargumenttinsa kannalta epäolennaiseksi. Kun hänen teoretisointinsa taustaoletukset puretaan osiin, koko argumentti paljastuu ainoastaan ortodoksisen tasapainotettujen budjettien ja neutraalin rahan tarinan jatkeeksi.

Streeckin emansipatoristen pyrkimysten kannalta ongelmallista on myös rahapoliittiseen suvereniteettiin liittyvien poliittisten mahdollisuuksien ylen-katsominen. Tosiasiassa rahapoliittisesti suvereneilla valtioilla talouspolitiikan

liikkumavara on edelleen merkittävä. Kuvaamalla tämä liikkumavara marginaaliseksi, Streeck voimistaa poliittista pessimismää ja osaltaan tukahduttaa muutospyrkimyksiä.

On todennäköistä, että Streeckin toistamat ajatukset julkisen velkaantumisen vaaroista eivät ole osoitus syvällisestä ortodoksisen talousteorian omaksumisesta. Ne ovat kuitenkin osoitus ortodoksisen talousteorian syöpymisestä hegemoniseksi uskomukseksi, jonka näkökulmallisuutta, ongelmallisuutta tai poliittisuutta edes monet kriittiset yhteiskuntatieteilijät eivät havaitse tai uskalla haastaa.

Poliittisen talouden tutkimuksen marxilaisessa traditiossa on runsaasti muitakin esimerkkejä näennäisen kriittisistä puheenvuoroista, jotka kuitenkin on elimellisesti sidottu juuri rahan neutraalisuuteen, tarpeeseen tasapainottaa julkisen sektorin rahoitustase tai joihinkin muihin ortodoksisen talousteoriaan perustuviin oletuksiin. (ks. esim. O'Connor 1973; Gill & Law 1989). Wolfgang Streeckin *Ostettua aikaa* onkin erinomainen esimerkki kriittisen poliittisen talouden tutkimuksen kriisistä.

Viitteet

1) Kysyin Streeckiltä 1.11.2016 hänen luentonsa yhteydessä Tampereella, millaisia uhkakuvia hänen mielestä suoraan keskuspankkirahoitukseen liittyy. Streeck ei osannut suoraan kertoa, miksi suora keskuspankkirahoitus ei ole kestävää pitkällä aikavälillä. Hän piti kuitenkin mahdollisena, että se johtaa valuuttaa kohtaan tunnetun luottamuksen romahtamiseen. Ajatus luottamuksen romahtamisesta valuuttaa kohtaan on keskeinen osa ortodoksista hyperinflaationnarratiivia (ks. esim. Suvanto 2014).

2) Jälkikeynesiläisessä teoriassa täystyöllisyydellä voidaan viitata joko ”matalaan” tai ”korkeaan” täystyöllisyyden tasoon. Matalalla täystyöllisyydellä tarkoitetaan työttömyysastetta, jonka alittamisen jälkeen inflaatio alkaa kiihtyä. Korkea täystyöllisyys taas viittaa sellaiseen tilanteeseen, jolloin taloudessa on jäljellä enää kitkatyöttömyyttä. (Ks. Lerner 1951.) Matala täystyöllisyys ei kuitenkaan ole rinnastettavissa uusklassisen talousteorian NAIRUun, koska se ei ole tasapainopiste, johon talous automaattisesti konvergoituisi jollakin aikavälillä.

Lähteet

- Ahokas, Jussi & Lauri Holappa (2014) *Rahatalous haltuun. Irti kurjistavasta talouspolitiikasta*. Like: Helsinki.
- Burda, Michael & Charles Wyplosz (2013) *Macroeconomics: a European text*. Oxford University Press: Oxford.
- Gill, Stephen & David Law (1989) "Global Hegemony and the Structural Power of Capital". *International Studies Quarterly* 33 (4), 475–499.
- Lerner, Abba P. (1951) *Economics of Employment*. McGraw-Hill: New York.
- O'Connor, James (1973) *The Fiscal Crisis of the State*. St. Martin's Press: New York.
- Pierson Paul (2001a) "Coping with Permanent Austerity: Welfare State Restructuring in Affluent Democracies". Teoksessa Paul Pierson (toim.) *The New Politics of the Welfare State*. Oxford University Press: Oxford, 410–456 .
- Pierson, Paul (2001b) "From Expansion to Austerity: the New Politics of Taxing and Spending". Teoksessa Martin A. Levin, Marc K. Landy & Martin Shapiro (toim.) *Seeking the Center. Politics and Policymaking at the New Century*. Georgetown University Press: Washington DC, 54–80.
- Schäfer Armin & Wolfgang Streeck (2013) "Introduction: Politics in the Age of Austerity". Teoksessa Armin Schäfer & Wolfgang Streeck (toim.) *Politics in the Age of Austerity*. Polity: Cambridge, 1–25.
- Streeck, Wolfgang (2013) "The Crisis in Context: Democratic Capitalism and its Contradictions". Teoksessa Armin Schäfer & Wolfgang Streeck (toim.) *Politics in the Age of Austerity*. Polity: Cambridge, 262–286.
- Streeck, Wolfgang (2015 [2012]) *Ostettua aikaa. Demokraattisen kapitalismin lykätty kriisi*. [Gekaufte Zeit.] Kääntänyt Mari Kukkonen. Vastapaino: Tampere.
- Streeck, Wolfgang & Daniel Mertens (2013) "Public Finance and the Decline of State Capacity in Democratic Capitalism". Teoksessa Armin Schäfer & Wolfgang Streeck (toim.) *Politics in the Age of Austerity*. Polity: Cambridge, 26–58.
- Suvanto, Antti (2014) "Mitä raha on?". Blogikirjoitus Suomen Pankin sivuilla 21.5.2014. http://www.suomenpankki.fi/fi/suomen_pankki/ajankohtaista/blogiarkisto/antti_suvanto/Pages/mita_raha_on.aspx (tarkastettu 1.12.2016).
- Wray, L. Randall (2012) *Modern Money Theory. A Primer for Sovereign Monetary Systems*. Palgrave Macmillan: Basingstoke.